

11.6.2015

Dnro 61/4/15

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Esittelijäneuvos Kaija Tanttinen-Laakkonen

HPV-ROKOTTAMINEN ILMAN HUOLTAJAN LUPAA

1 KANTELU

Kantelija arvostelee 2.1.2015 päivätyssä kirjeessään Helsingin kaupungin - - - peruskoulun kouluterveydenhoitajan menettelyä 12-vuotiaan tyttärensä HPV-rokottamisessa ilman huoltajan lupaa.

Kantelijan kertoman mukaan hänen tyttärensä oli alkusyksyllä 2014 tuonut koulusta mukanaan tiedotteen ja rokotuslupalapun HPV-rokotuksesta. Kantelija ei ollut muistanut palauttaa lupalappua rokotuspäivään 2.12.2014 mennessä. Hän ei olisi antanut rokotuslupaa.

Kantelija toteaa, että hänen tyttärensä ei kyennyt oma-aloitteisesti kieltäytymään rokotuksesta, koska tämä sairastaa Aspergerin oireyhtymää, joka todettiin syksyllä 2013. Hänen tyttärensä on kesällä 2014 saanut perusopetuslain mukaisen päätöksen erityisen tuen antamisesta. Tytär ei toimi kuten ns. normaali lapsi. Hän on ujo, ei puhu oma-aloitteisesti eikä aina edes kysyttäessä. Hän lukkiintuu uusissa, pelottavissa tilanteissa. Lisäksi hän ymmärtää asioita eri tavalla kuin ns. normaali lapsi. Hän ei välttämättä kuule kysymystä tai ymmärrä sitä kuten kysyjä olettaa tai kuten normaali 12-vuotias. Hän tarvitsee aikuisen apua ja tukea monissa asioissa.

- - -

3 RATKAISU

3.1 Helsingin sosiaali- ja terveystieteiden selvitykset ja lausunto

Selvitykset

Terveystieteiden selvitys kuvaa rokotuspäivän tapahtumia seuraavasti:

"Rokotuspäivänä 2.12.2014 pyysin vastaanotolle tulemaan tytöt, jotka halusivat rokotteen. Toiset oppilaat jäivät luokkaan. - - - [- - - tässä kappaleessa = kantelijan tyttären nimi poistettu] tuli vastaanotolle kaverinsa kanssa. Kerroin odotustilassa oleville tytöille, että rokotustilaan vastaanottohuoneeseen oli mahdollista tulla halutessaan pienenä ryhmänä, pareittain tai yksin. Aiemmin tämä järjestely on rauhoittanut rokotustilannetta. - - - tuli vastaanottotilaan parin kanssa, joka rokotettiin ensin. - - - siirtyi rokotuspaikkaan lähemmäksi minua olevalle tuolille, kun kaveri oli rokotettu. Ennen rokotusta - - - vielä varmistin, että hän ja huoltaja tietävät rokotuksesta ja haluaako - - - ottaa HPV-rokotuksen. Kysyin ennen rokotusta useamman kerran - - -, haluaako - - - rokotteen. Esimerkiksi "Miten - - -, haluatko rokotteen?" "Laitetaanko vai ei?" "Oletko nyt valmis?" - - - oli tosi hiljainen ja kesti jonkin aikaa, muistikuvani mukaan ainakin viisi minuuttia ja - - - nyökkäsi. - - - ei kieltänyt rokottamasta, eikä

heiluttanut päätään kiellon merkiksi. Tulkitsin nyökkäyksen tarkoittavan ”kyllä” ja pistin - - - HPV-rokotteen. - - - oli 12-vuotias. Olin koulussa toista päivää ja oppilaat olivat minulle uusia. Tämä välittyi potilastietojärjestelmän kautta. Rokotustilanteessa - - - ei ollut mukana rokotuslupalomaketta. - - - äiti palautti 5.1.2015 päivätyn rokotuslupalomakkeen, jossa hän ilmaisi, ettei halua tyttärelleen HPV-rokotusta. En tiennyt, että - - - sairastaa Aspergerin oireyhtymää.”

Terveydenhoitaja viittaa selvityksessään Helsingin sosiaali- ja terveysviraston linjaukseen siitä, että Helsingissä toimitaan Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) ohjeiden mukaisesti. Tähän liittyen Epidemiologinen yksikkö on laatinut käytännön toimintaohjeet työntekijöille. Tiedotteessa 9.10.2014 julkaistussa ohjeessa sanottiin: ”Mikäli huoltaja kieltää rokottamisen, mutta yli 12-vuotias tyttö haluaa rokotteen, terveydenhoitaja rokottaa. Terveydenhoitaja toteaa, että tiedote vastaa THL:n ohjetta, joka löytyy THL:n sivuilta otsikolla ”Lupa HPV-rokotuksia varten”. Terveydenhoitaja kertoo toimivansa näiden ohjeiden mukaisesti. Hän ei rokota ketään väkisin.

Kouluterveydenhuollon päällikön, johtavan ylilääkärin, ylihoitajan ja vs. koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ylilääkärin antamassa selvityksessä todetaan, että potilastietojärjestelmässä olevien tietojen mukaan kantelijan tytär oli asiointu terveydenhoitajan luona yksin jo useamman vuoden ajan. Terveydenhoitajalla ei ollut mitään syytä epäillä kantelijan tyttären kypsyttä päätöksenteossa. Kantelun liitteenä olevat asiakirjat, päätös alle 16-vuotiaan vammaistuesta, lääkärinlausunto erityisen tuen päätöstä varten ja lääkärinlausunto C, eivät olleet terveydenhoitajan käytettävissä, koska erityisen tuen päätös on pedagoginen asiakirja ja tarkoitettu opettajien käyttöön.

Selvityksen mukaan terveydenhoitaja on toiminut sekä Helsingin kouluterveydenhuollon että THL:n ohjeiden mukaan.

Lausunto

Sosiaali- ja terveysvirasto toteaa lausunnossaan seuraavaa.

Tapahtuma-aikana kantelijan lapsi oli 12-vuotias. Normaalitilanteessa 12-vuotiaalla voidaan katsoa olevan edellytykset ymmärtää hänelle annettavan rokotuksen merkitys sillä tavoin, että hän olisi voinut itsenäisesti päättää rokotukseen annettavasta suostumuksesta. Kantelijan mukaan lapsi kuitenkin sairastaa Aspergerin oireyhtymää, joka merkittäväällä tavalla hankaloittaa hänen arkista toimintakykyään. Aspergerin oireyhtymään kuuluu tyypillisesti kommunikaation ja sosiaalisen vastavuoroisuuden vaikeudet, jotka voivat haitata vuorovaikutuksen toteutumista. Rokotteen antanut kouluterveydenhoitaja ei tiettävästi ollut tietoinen siitä, että kantelijan lapsi sairastaa Aspergerin oireyhtymää, joka voi vaikuttaa lapsen kykyyn päättää itsenäisesti suostumuksen antamisesta rokottamiselle. Rokottamiseen tarvitaan lapsen oma suostumus tai huoltajan suostumus, mikäli lapsi on alle 12-vuotias tai yli 12-vuotias, mutta terveydentilaltaan sellaisessa tilassa, ettei hänen voida katsoa kykenevän sairautensa takia itsenäisesti antamaan suostumustaan rokottamiselle tai kieltäytymään siitä.

Selvityksen mukaan lapsi rokotettiin, koska rokotuspäivänä vastaanotolle oli pyydetty saapumaan ne tytöt, jotka halusivat rokotteen. Kouluterveydenhoitaja oli tulkinnut kantelijan lapsen pään nyökkäyksen tarkoittavan ”kyllä” eli hyväksyvää suhtautumista rokotukseen. Koska lapsi oli täyttänyt 12 vuotta ja kouluterveydenhoitaja arvioi, että lapsen kypsyystaso oli riittävä siihen nähden, että tämä kykeni pätevästi antamaan suostumuksensa rokottamiseen, kouluterveydenhoitaja päätti rokottaa lapsen.

Selvityksen perusteella on todettavissa, että kouluterveydenhoitajan olisi ollut perusteltua kiinnittää rokotustilanteessa enemmän huomiota siihen seikkaan, että lapsi ei ollut palauttanut rokotuslupalomaketta, joka oli jaettu etukäteen hänen huoltajalleen. Rokotuslupalomakkeella lapsen huoltaja on voinut ilmoittaa kieltäytymisestään tai suostumisestaan lapsensa rokottamiseen. Kouluterveydenhoitaja oli luottanut siihen, että rokotuslupa oli olemassa, koska lapsi oli nyökännyt hyväksyvästi kysymykseen siitä, että lapsen huoltaja oli tietoinen rokottamisesta.

Lapsi oli suostunut rokottamiseen päätään nyökäyttämällä. Kouluterveydenhoitajan päätökseen rokottamisesta vaikutti osaltaan myös hänellä ollut tieto siitä, että lapsi oli täyttänyt 12 vuotta ja oli ikänsä puolesta kykenevä itse muodostamaan suostumustahtonsa rokottamiseen. Kouluterveydenhoitaja päätti rokottamisesta potilaslain 7 §:n 1 momentin säännöksen huomioiden, koska kyseisen säännöksen mukaan alaikäistä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan eikä hänen huoltajiensa kanssa, jos alaikäinen ikänsä ja kehitystasonsa perusteella kykenee päättämään hoidostaan. Kouluterveydenhoitaja oli katsonut, että lapsi oli ikänsä nähden riittävän kehittynyt päättämään suostumuksen antamisesta rokottamiselle. Kouluterveydenhoitajan päätöksentekoon vaikutti myös se, että hän ei ollut tietoinen lapsen sairastavan Aspergerin oireyhtymää, joka olisi tullut ottaa huomioon, kun rokottamiseen pyydetään lapsen tai hänen huoltajansa suostumus. Jos kouluterveydenhoitaja olisi tiennyt lapsen sairaudesta, rokottamisesta olisi todennäköisesti pidättäydytty, kunnes lapsen huoltajan kanta rokottamiseen olisi saatu.

Kouluterveydenhoitaja toimi Helsingin kouluterveydenhuollon ja THL:n asiasta antamien ohjeiden mukaisesti, kun hän teki ratkaisunsa lapsen rokottamisesta.

3.2

Keskeiset oikeusohjeet

Lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 60/1991)

Yleissopimuksen 3 artiklan mukaan kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.

Sopimusvaltiot pyrkivät parhaansa mukaan takaamaan sen periaatteen tunnustamisen, että vanhemmat vastaavat yhteisesti lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä. Lapsen edun on määrättävä heidän toimintaansa (18 artikla).

Sopimusvaltiot tunnustavat, että lapsella on oikeus nauttia parhaasta mahdollisesta terveydentilasta sekä sairauksien hoitamiseen ja kuntoutukseen tarkoitetuista palveluista. Sopimusvaltiot pyrkivät varmistumaan, ettei yksikään lapsi joudu luopumaan oikeudestaan nauttia tällaisista terveyspalveluista (24 artikla).

Suomen perustuslaki (731/1999)

Perustuslain 6 §:n 3 momentin mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Säännös osoittaa, että jokaista lasta tulee kohdella yksilönä, ei pelkästään passiivisena toiminnan kohteena (HE 309/1993, s. 45).

Perustuslain 7 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen.

Perustuslain 19 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja edistettävä väestön terveyttä. Julkisen vallan on myös tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Säännös korostaa perheen merkitystä lapsen luonnollisena elin- ja kasvuympäristönä. Päävastuu lapsen kehityksestä ja kasvatuksesta kuuluu perheelle, erityisesti lapsen vanhemmille tai muille lapsen huollosta lain mukaan vastaaville (HE 309/1993, s. 71).

Perustuslain 21 §:n mukaan jokaisella on saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti lain mukaan toimivaltaisessa viranomaisessa. Hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Tartuntatautilaki (583/1986)

Tartuntatautilain 3 §:n mukaan tartuntatautien ehkäisy kuuluu tartuntatautien vastustamistyyhön. Tartuntatautien ehkäisyllä tarkoitetaan muun muassa rokotusten antamista.

Tartuntatautilain 6 §:n 1 momentin mukaan tartuntatautien vastustamistyyhön yleinen suunnittelu, ohjaus ja valvonta kuuluu sosiaali- ja terveysministeriölle.

Tartuntatautilain 6 §:n 4 momentin mukaan tartuntatautien vastustamistyyhön asiantuntijaelimenä toimii Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Tartuntatautilain 9 a §:n mukaan sosiaali- ja terveysministeriö päättää 11 §:ssä tarkoitettuja rokotuksia varten tarvittavien rokotteiden taloudellisesti merkittävästä hankinnasta. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos huolehtii sosiaali- ja terveysministeriön rokotehankintapäätöksen toimeenpanosta.

Tartuntatautilain 11 §:n mukaan kunnan on järjestettävä yleisiä vapaaehtoisia rokotuksia ja terveystarkastuksia tartuntatautien ehkäisemiseksi. Valtioneuvoston asetuksella voidaan antaa tarkempia säännöksiä yleisten vapaaehtoisten ja muiden rokotusten antamisesta. Sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella säädetään tarkemmin kansallisesta rokotusohjelmasta ja rokotusten haittavaikutusten ilmoittamisesta sekä raskaana olevien terveystarkastuksista.

Sosiaali- ja terveysministeriön asetus rokotuksista ja tartuntatautien raskaudenaikaisesta seulonnasta annetun sosiaali- ja terveysministeriön asetuksen (421/2004) liitteen muuttamisesta (410/2013)

Kunnan on järjestettävä liitteen mukaiset HPV-rokotukset 1 päivästä marraskuuta 2013. HPV-rokotukset on järjestettävä lukuvuosina 2013 – 2014 ja 2014 – 2015 myös perusopetuksen 7 – 9 vuosiluokkien tytöille tai vastaavan ikäisille tytöille.

Terveydenhuoltolaki (1326/2010)

Terveydenhuoltolain 16 §:n 2 momentin 3 kohdan mukaan kouluterveydenhuollon palveluihin sisältyy oppilaan vanhempien ja huoltajien kasvatustyyhön tukeminen.

Terveydenhuoltolain 16 §:n 3 momentin mukaan kunnan on kouluterveydenhuoltoa järjestäessään toimittava yhteistyössä vanhempien ja huoltajien kanssa sekä muun oppilashuolto- ja opetushenkilöstön ja muiden tarvittavien tahojen kanssa.

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992, potilaslaki)

Potilaslain 1 §:n mukaan potilaan asemaan ja oikeuksiin terveyden- ja sairaanhoitoa järjestettäessä sovelletaan potilaslakia, jollei muussa laissa toisin säädetä.

Potilaslain 2 §:n 1 kohdan mukaan potilaslaissa tarkoitetaan potilaalla terveyden- ja sairaanhoitopalveluja käyttävää tai muuten niiden kohteena olevaa henkilöä.

Potilaslain 2 §:n 2 kohdan mukaan potilaslaissa tarkoitetaan terveyden- ja sairaanhoidolla potilaan terveydentilan määrittämiseksi taikka hänen terveytensä palauttamiseksi tai ylläpitämiseksi tehtäviä toimenpiteitä, joita suorittavat terveydenhuollon ammattihenkilöt tai joita suoritetaan terveydenhuollon toimintayksikössä.

Potilaslain 5 §:n mukaan potilaalle on annettava selvitys hänen terveydentilastaan, hoidon merkityksestä, eri hoitovaihtoehdoista ja niiden vaikutuksista sekä muista hänen hoitoonsa liittyvistä seikoista, joilla on merkitystä päätettäessä hänen hoitamisestaan. Selvitystä ei kuitenkaan tule antaa vastoin potilaan tahtoa tai silloin, kun on ilmeistä, että selvityksen antamisesta aiheutuisi vakavaa vaaraa potilaan hengelle tai terveydelle (1 mom.).

Terveydenhuollon ammattihenkilön on annettava selvitys siten, että potilas riittävästi ymmärtää sen sisällön. Jos terveydenhuollon ammattihenkilö ei osaa potilaan käyttämää kieltä taikka potilas ei aisti- tai puhevian vuoksi voi tulla ymmärretyksi, on mahdollisuuksien mukaan huolehdittava tulkitsemisesta (2 mom.).

Potilaslain 6 §:n 1 momentin mukaan potilasta on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Jos potilas kieltäytyy tietystä hoidosta tai hoitotoimenpiteestä, häntä on mahdollisuuksien mukaan hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan muulla lääketieteellisesti hyväksyttävällä tavalla.

Potilaslain 7 §:n mukaan alaikäisen potilaan mielipide hoitotoimenpiteeseen on selvitettävä silloin, kun se on hänen ikäänsä ja kehitystasoonsa nähden mahdollista. Jos alaikäinen ikänsä ja kehitystasonsa perusteella kykenee päättämään hoidostaan, häntä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan (1 mom.). Jos alaikäinen ei kykene päättämään hoidostaan, häntä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen huoltajansa tai muun laillisen edustajansa kanssa (2 mom.).

Potilaslain 9 §:n mukaan jos alaikäinen potilas ikäänsä ja kehitystasoonsa nähden kykenee päättämään hoidostaan, hänellä on oikeus kieltää terveydentilaansa ja hoitoonsa koskevien tietojen antaminen huoltajalleen tai muulle lailliselle edustajalleen (2 mom.).

Edellä 5 §:n 1 ja 2 momentissa tarkoitettu selvitys on 7 §:n 2 momentissa tarkoitettussa tapauksessa annettava alaikäisen potilaan huoltajalle tai muulle lailliselle edustajalle (3 mom.).

Alaikäisen potilaan huoltajalla tai muulla laillisella edustajalla ei ole oikeutta kieltää potilaan henkeä tai terveyttä uhkaavan vaaran torjumiseksi annettavaa tarpeellista hoitoa (4 mom.).

Laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä (559/1994, ammattihenkilölaki)

Ammattihenkilölain 15 §:n mukaan terveydenhuollon ammattihenkilön ammattitoiminnan päämääränä on terveyden ylläpitäminen ja edistäminen, sairauksien ehkäiseminen sekä sairaiden parantaminen ja heidän kärsimystensä lievittäminen. Terveydenhuollon ammattihenkilön on ammattitoiminnassaan sovellettava yleisesti hyväksytyjä ja kokemusperäisiä perusteltuja menettelytapoja koulutuksensa mukaisesti, jota hänen on pyrittävä jatkuvasti täydentämään. Ammattitoiminnassaan terveydenhuollon ammattihenkilön

tulee tasapuolisesti ottaa huomioon ammattitoiminnasta potilaalle koituva hyöty ja sen mahdolliset haitat (1 mom.). Terveystieteiden ammattihenkilöllä on velvollisuus ottaa huomioon, mitä potilaan oikeuksista säädetään (2 mom.).

Ammattihenkilölain 22 §:n mukaan laillistettu lääkäri päättää potilaan lääketieteellisestä tutkimuksesta, taudinmäärityksestä ja siihen liittyvästä hoidosta.

Lastensuojelulaki (417/2007)

Lastensuojelulain 2 §:n 1 momentin mukaan lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista. Lapsen vanhemman ja muun huoltajan tulee turvata lapselle tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi siten kuin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa säädetään.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983, lapsenhuoltolaki)

Lapsenhuoltolain 1 §:n mukaan lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiensa välillä (1 mom.). Lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatusta sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lapselle on pyrittävä antamaan lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus (2 mom.). Lasta tulee kasvattaa siten, että lapsi saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee tukea ja edistää (3 mom.).

Lapsenhuoltolain 3 §:n mukaan lapsen huoltajia ovat hänen vanhempansa tai henkilöt, joille lapsen huolto on uskottu (1 mom.). Lapsen huolto päättyy, kun lapsi täyttää kahdeksantoista vuotta tai sitä ennen menee avioliittoon (2 mom.).

Lapsenhuoltolain 4 §:n mukaan lapsen huoltajan on turvattava lapsen kehitys ja hyvinvointi siten kuin 1 §:ssä säädetään. Tässä tarkoituksessa huoltajalla on oikeus päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, asuinpaikasta sekä muista henkilökohtaisista asioista (1 mom.). Ennen kuin huoltaja tekee päätöksen lapsen henkilöä koskevassa asiassa, hänen tulee keskustella asiasta lapsen kanssa, jos se on lapsen ikään ja kehitystasoon sekä asian laatuun nähden on mahdollista. Päätöstä tehdessään hänen on kiinnitettävä huomiota lapsen mielipiteeseen ja toivomuksiin (2 mom.). Huoltaja edustaa lasta tämän henkilöä koskevissa asioissa (3 mom.), jollei laissa ole toisin säädetty.

Lapsenhuoltolain 5 §:n mukaan lapsen huoltajat vastaavat yhdessä lapsen huoltoon kuuluvista tehtävistä ja tekevät yhdessä lasta koskevat päätökset, jollei toisin ole säädetty tai määrätty (1 mom.). Jos joku huoltajista ei matkan, sairauden tai muun syyn vuoksi voi osallistua lasta koskevan päätöksen tekemiseen ja ratkaisun viivästyttämisestä aiheutuisi haittaa, ei hänen suostumuksensa asiassa ole tarpeen. Asiasta, jolla on huomattava merkitys lapsen tulevaisuuden kannalta, voivat huoltajat kuitenkin päättää vain yhdessä, jollei lapsen etu ilmeisesti muuta vaadi (2 mom.).

3.3

Oikeudellinen arviointi

3.3.1

Oma aloite

Olen eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 4 §:n nojalla tutkinut omasta aloitteestani THL:n menettelyn papilloomavirusrokotteesta eli HPV-rokotteesta tiedottamisessa (dnro 5294/2/13, liitteenä). Olen tuossa päätöksessäni ottanut kantaa muun muassa THL:n asiassa antamien ohjeiden lainmukaisuuteen.

Olen korostanut päätöksessäni, että potilaslaissa ei ole asetettu 12 vuoden, 15 vuoden tai mitään muutakaan ikärajaa alaikäisen itsemääräämisoikeudelle, oikeudelle itse päättää henkilökohtaiseen koskemattomuuteensa puuttumisesta. Ratkaisevaa on, kykeneekö alaikäinen ymmärtämään hoidon tai siitä kieltäytymisen merkityksen ja vaikutuksen terveydentilalleen. Tällöin tulee ottaa huomioon muun muassa hänen ikänsä, hänen yleinen kypsyneisyytensä sekä hoitotoimenpiteen luonne ja niihin mahdollisesti liittyvät riskitekijät. Alaikäisen kyky itse päättää hoidostaan jää lääkärin tai muun terveydenhuollon ammattihenkilön arvioitavaksi.

3.3.2

Ohjeistus kouluterveydenhuoltoon

Saadun selvityksen mukaan Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystoimi on linjannut, että Helsingissä toimitaan THL:n ohjeiden mukaisesti. Tähän liittyen Epidemiologinen yksikkö on laatinut HPV-rokotuksia koskevat käytännön toimintaohjeet työntekijöille. Tiedotteessa 9.10.2014 julkaistussa ohjeessa todetaan: ”Mikäli huoltaja kieltää rokottamisen, mutta yli 12-vuotias tyttö haluaa rokotteen, terveydenhoitaja rokottaa.

THL:n käytännön neuvoissa kouluterveydenhoitajille todetaan kuitenkin, että jos 6. -luokkalaisten tyttöjen huoltajalta on saatu EI-viesti, tyttöä ei rokoteta. Epidemiologisen yksikön ohje ei ole THL:n ohjeen mukainen 6. -luokkalaisten 12 vuotta täyttäneen tyttöjen rokottamisen osalta.

Totean, että ohje ei ole tältä osin myöskään potilaslain mukainen ja että ohjetta on tarpeen täsmentää.

3.3.3

Terveydenhoitajan menettely

Helsingin sosiaali- ja terveystoimen lausunnon mukaan terveydenhoitajan olisi ollut perusteltua kiinnittää kantelijan tyttären rokotustilanteesta enemmän huomiota siihen seikkaan, että tämä ei ollut palauttanut huoltajan rokotuslupalomaketta.

THL:n käytännön neuvoissa kouluterveydenhoitajille todetaan, että jos 6. -luokkalaisten tyttöjen huoltajalta ei ole saatu vastausta tyttöjen rokottamiseen menetellään seuraavasti:

- Jos tyttö on täyttänyt 12 vuotta, on kypsä tekemään päätöksen ja sanoo kyllä -> rokota.
- Jos tyttö on täyttänyt 12 vuotta, mutta ei ole kypsä tekemään päätöstä -> älä rokota.
- Jos tyttö on alle 12-vuotias -> älä rokota. Ota yhteyttä huoltajaan.

Terveydenhoitaja luotti siihen, että rokotuslupa oli olemassa, koska 12 vuotta täyttänyt kantelijan tytär oli nyökännyt hyväksyvästi kysymykseen siitä, että tämän huoltaja oli tietoinen rokottamisesta. Terveydenhoitaja katsoi, että myös lapsi itse oli suostunut rokottamiseen.

päätään nyökäyttämällä. Terveydenhoitajan arvioinnin mukaan kantelijan tytär oli ikäänsä nähden riittävän kehittynyt antamaan suostumuksen rokottamiseensa. Terveydenhoitaja toteaa selvityksessään, että hän ei tiennyt lapsen sairastavan Aspergerin oireyhtymää. Sosiaali- ja terveystieteiden virasto arvioi lausunnossaan, että jos kouluterveydenhoitaja olisi tiennyt lapsen sairaudesta, rokottamisesta olisi todennäköisesti pidättäydytty, kunnes lapsen huoltajan kanta rokottamiseen olisi saatu.

Olen todennut edellä kohdassa 3.3.1 mainitussa päätöksessäni seuraavaa. Jotta alaikäinen voi antaa pätevän suostumuksensa rokottamiseensa, hänelle tulee antaa riittävästi ja ymmärrettävällä tavalla tietoa HPV-rokotuksesta, hänen tulee antaa suostumuksensa vapaaehtoisesti ja hänellä tulee olla kyky suostumuksen antamiseen. Kyky antaa suostumuksensa riippuu alaikäisen kehitystasosta, joka yleisellä tasolla seuraa ikää, mutta jossa on yksilöllisesti huomattavaa vaihtelua. Kouluterveydenhoitajan tehtävänä on arvioida, ovatko pätevän suostumuksen antamisen edellytykset olemassa kunkin alaikäisen kohdalla. Kouluterveydenhoitajan tulee huolehtia alaikäisen tiedonsaantioikeuden toteutumisesta: Hänen tehtävänä on antaa alaikäiselle riittävästi ja tämän ymmärtämällä tavalla tietoa HPV-rokotuksesta, sen merkityksestä ja haittavaikutuksista. Tiedon antamisen laajuutta ja sisältöä on arvioitava kunkin alaikäisen yksilöllisen tiedontarpeen mukaan. Kouluterveydenhoitajan on potilasasiakirja-asetuksen mukaisesti tehtävä potilasasiakirjoihin merkinnät tietojen antamisesta alaikäiselle. Arvioidakseen alaikäisen kykyä antaa pätevä suostumus rokottamiseen kouluterveydenhoitajan on tarpeellista tutustua alaikäistä koskeviin kouluterveyden potilasasiakirjoihin.

Käytettävissäni olevissa kantelijan tytärtä koskevissa kouluterveydenhuollon potilasasiakirjoissa on 4.11.2014 päivätty merkintä siitä, että hänen diagnoosina on ”tyttöjen asperger”. Aspergerin oireyhtymään kuuluu tyypillisesti kommunikaation ja sosiaalisen vastavuoroisuuden vaikeudet, jotka voivat haitata vuorovaikutuksen toteutumista. Oireyhtymä voi vaikuttaa lapsen kykyyn antaa pätevä suostumus rokottamiseensa.

Totean, että terveydenhoitajan olisi tullut tietää kantelijan tyttären sairaudesta. Tämän tiedon hän olisi saanut, jos hän olisi arvioidakseen lapsen kykyä suostumuksen antamiseen perehtynyt lasta koskeviin kouluterveydenhuollon potilasasiakirjoihin. Mielestäni hänen olisi tullut menetellä niin varsinkin, kun lapsi ei ollut hänelle entuudestaan tuttu, eikä huoltajan luvasta rokottamiseen ollut tietoa. Mielestäni näihin seikkoihin tulisi kiinnittää huomiota myös sosiaali- ja terveystieteiden viraston ohjeissa.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.3 esittämäni käsitykset Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystieteiden viraston sekä terveydenhoitajan tietoon vastaisen varalle.

Pyydän sosiaali- ja terveystieteiden virastoa ilmoittamaan minulle 30.9.2015 mennessä, mihin toimenpiteisiin käsitykseni ovat antaneet aihetta.